

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.41>**Г. С. Буга**

доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ,
<https://orcid.org/0000-0003-3957-7387>

С. Г. Кузьменко

доктор наук з державного управління,
кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного,
трудового права та права соціального захисту факультету №4
Донецького державного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-5325-9433>

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ст. 42 Конституції України, проголошуючи право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, одночасно встановлює низку вимог щодо провадження підприємницької діяльності. Серед них варто виокремити: по-перше, підприємницька діяльність має бути такою, яка не заборонена законом; по-друге, підприємницька діяльність має здійснюватися колом суб'єктів, щодо яких відсутні встановлені законом обмеження; по-третє, державою забезпечується захист конкуренції у підприємницькій діяльності, при якому не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція; по-четверте, держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт. Названі положення визначають конституційні засади контролю та нагляду за додержанням встановлених вимог щодо здійснення підприємницької діяльності. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності складається з певних засобів, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання. В загальній теорії права до основних елементів механізму правового регулювання відносять: 1) норми права, його принципи, що уособлюються в законах та інших нормативних актах; 2) юридичні факти; 3) правовідносини. З огляду на це, основними елементами адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності є норми адміністративного права у даній сфері; юридичні факти; адміністративні правовідносини, що виникають за участю суб'єктів підприємницької діяльності. Під адміністративно-правовим регулюванням підприємницької діяльності слід розуміти один із видів регулюючого впливу на суспільні відносини у певній сфері, що здійснюється уповноваженими органами державної влади за допомогою спеціалізованих органів. Під ним розуміються способи та сукупність правових засобів, що виникають у сфері підприємницької діяльності під впливом відповідних адміністративно-правових норм, а також процес і стан їх виникнення.

Ключові слова: підприємницька діяльність, адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, контроль та нагляд за додержанням встановлених вимог щодо здійснення підприємницької діяльності, підприємництво.

Постановка проблеми. На даному етапі становлення та розвитку ринкової системи господарювання в Україні особливо важливого значення набуває формування та розвиток підприємницької діяльності, оскільки саме підприємництво є

двигуном економічного і соціального розвитку суспільства. Підприємницька діяльність дає стимул до високої продуктивності праці, отримання прибутку і, в кінцевому рахунку, кращого задоволення суспільних потреб. Розвиток підприємництва визначається станом і рівнем ринкових відносин і, насамперед, наявністю необхідних умов

для свободи приватного сектора в економіці. Таким чином, підприємницька діяльність стає невід'ємним атрибутом ринкового господарства [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності були предметом наукових досліджень Віннік С.О., Димидюк К.Д., Литовченко П.В., Теремецький В.І. та інших провідних науковців. Однак, низка аспектів поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, потребують додаткового опрацювання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Держава і економіка дуже тісно пов'язані, а тому суб'єкти економіки є носіями економічних інтересів. Держава завжди втручається в діяльність підприємців, і майже ніколи не виступає, як сторонній спостерігач. Роль держави полягає у створенні умов для ефективної роботи економічного ринкового механізму. Державне регулювання ринкової економіки представляє собою цілий комплекс заходів законодавчого, правозастосовного та контролюючого характеру, що здійснюються уповноваженими державними інституціями та іншими правомочними суб'єктами, з метою адаптації існуючої економічної системи до викликів часу. Тому роль держави сьогодні проявляється у регулюванні ринкової економіки за допомогою законодавчого впливу, спрямованого передусім, на сферу підприємницької діяльності, отже переважна роль регулювання підприємництва належить саме правовому регулюванню [2, с.228–229].

Так, ст. 42 Конституції України, проголошуючи право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, одночасно встановлює низку вимог щодо провадження підприємницької діяльності. Серед них варто виокремити: по-перше, підприємницька діяльність має бути такою, яка не заборонена законом; по-друге, підприємницька діяльність має здійснюватися колом суб'єктів, щодо

яких відсутні встановлені законом обмеження; по-третє, державою забезпечується захист конкуренції у підприємницькій діяльності, при якому не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція; по-четверте, держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт. Названі положення визначають конституційні засади контролю та нагляду за додержанням встановлених вимог щодо здійснення підприємницької діяльності. Також до них відносяться передбачені статтями 66 та 67 обов'язки кожного сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, а також не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки. Названі обов'язки визначають зокрема й спрямованість контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю. До подібних норм відноситься й ст. 50, що встановлює право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [3, с.51–52].

Відповідно до статті 42 Господарського кодексу України, підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [4].

Теремецький В.І. розтлумачує адміністративно-правове регулювання, «як цілеспрямований вплив правових норм, прийнятих державою, який забезпечується відповідними адміністративно-правовими засобами, за допомогою якого врегульовуються суспільні відносини» [5, с. 51]. Аналогічної точки зору дотримується також Литовченко П. В., який визначає адміністративно-правове регулювання, як планомірний вплив адміністративно-правових норм на визначені суспільні відносини, що здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів, із ціллю забезпечення прав, свобод і інтересів фізичних чи юридичних осіб, зокрема, у публічно-правовій сфері,

для звичного функціонування суспільства та держави [6, с. 130].

Стеценко С.Г. вважає, що адміністративно-правове регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [7, с. 63]. Загуменник В.В. під адміністративно-правовим регулюванням пропонує розуміти цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб нормального функціонування громадянського суспільства й держави [8].

На думку Пархоменко Н.М., до основних способів правового регулювання відносять:

- дозволи, тобто надання суб'єктам правовідносин можливостей на свої власні позитивні активні дії;

- заборони – покладання на осіб пасивних обов'язків утриматися від здійснення визначеного роду заборонених дій, які чинним законодавством визначаються як протиправні;

- позитивні зобов'язання – запропоновані особам обов'язки здійснення активних позитивних дій, тобто обов'язки активного змісту, які супроводжує «свій набір» правових засобів і які водночас самі виступають ефективними правовими засобами регулювання суспільних відносин [9, с. 111–112].

Що ж стосується адміністративно-правового регулювання підприємництва, то слід зазначити, що на думку Ямкової І.М. та Савчук Є.Ю., адміністративно-правове регулювання підприємництва виступає одним із напрямків діяльності публічної адміністрації, яка заснована на нормах адміністративного права, за допомогою певних засобів, адміністративних і правових режимів і адміністративних процедур, спрямовані на упорядкування суспільних відносин, що утворюються у даній сфері з метою захисту прав, свобод і приватних інтересів як підприємців, так і публічних інтересів держави [10; 11, с.113].

На думку Клим О.В., під адміністративно-правовим регулюванням підприєм-

ницької діяльності слід розуміти один з видів регулюючого впливу, що здійснюється уповноваженими органами публічної адміністрації за допомогою специфічної системи нормативно закріплених методів та засобів, з метою впорядкування відносин за участю суб'єктів підприємницької діяльності [12, с.8]. Схоже визначення дає і Бердар М.М., а саме, під адміністративно-правовим регулюванням, слід розуміти один з видів регулюючого впливу на суспільні відносини в сфері здійснення підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими органами публічної адміністрації (органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування) за допомогою багатоманітного, нормативно закріпленого інструментарію методів та засобів [13, с.5].

Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності складається з певних засобів, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання. В загальній теорії права до основних елементів механізму правового регулювання відносять: 1) норми права, його принципи, що уособлюються в законах та інших нормативних актах; 2) юридичні факти; 3) правовідносини. З огляду на це, основними елементами адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності є норми адміністративного права у даній сфері; юридичні факти; адміністративні правовідносини, що виникають за участю суб'єктів підприємницької діяльності [14].

На думку Димидюк К.І., адміністративно-правове регулювання – це спеціальний вид правового регулювання, об'єктом впливу якого виступають адміністративні правовідносини. Таке правове регулювання здійснюється виключно за допомогою адміністративно-правових засобів. Як один із видів правового регулювання, адміністративно-правове регулювання здійснює регулюючий вплив на певні об'єкти у адміністративно-правових відносини, таким об'єктом також виступає підприємницька діяльність [2, с.230].

Шкарупа В.К. відзначає, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з

метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства і держави За допомогою адміністративно-правового регулювання відносини між суб'єктами адміністративного права набувають певної правової форми [15, с. 323].

Павлик П.М., вважає, що адміністративно-правове регулювання – це особливий вид правового регулювання, специфічність якого визначається об'єктом впливу, тобто відносинами, що регулюються адміністративним правом, зумовлені особливостями його норм. Особливістю адміністративного права, на відміну від інших галузей права, є те, що воно часто регулює порядок застосування норм інших галузей права, зокрема конституційного права [16, с. 92].

На думку Черної А., адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності – це сукупність правових засобів, а також процесів і станів, які настають у вольових суспільних відносинах, що стосуються підприємницької діяльності, в результаті впливу на них адміністративно-правових норм. Таким чином, адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності опосередковується чотирма основними напрямками, яким відповідають відповідні правові блоки. Перший блок регулює легалізацію діяльності підприємців, які відкривають власний бізнес, та управління відокремленим майном, організацію роботи (у разі, якщо вони мають працівників). Другий блок регулює так звані «вертикальні» відносини між суб'єктами підприємницької діяльності з одного боку, органами публічної влади – з іншого. Третій блок опосередковує відносини «по діагоналі» між підприємцем з банками та іншими кредитними установами щодо залучення додаткових коштів. Четвертий блок регулює відносини підприємців з іншими учасниками господарських відносин, тобто «горизонтальні» відносини зі своїми партнерами по економічній діяльності, зокрема постачальниками, клієнтами, споживачами, перевізниками тощо [1, с. 129–130].

Висновки. Таким чином, під адміністративно-правовим регулюванням під-

приємницької діяльності слід розуміти один із видів регулюючого впливу на суспільні відносини у певній сфері, що здійснюється уповноваженими органами державної влади за допомогою спеціалізованих органів. Під ним розуміються способи та сукупність правових засобів, що виникають у сфері підприємницької діяльності під впливом відповідних адміністративно-правових норм, а також процес і стан їх виникнення.

Список використаної літератури:

1. Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2424>.
2. Димидюк К.Д. Поняття та ознаки адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. *Верховенство права*. 2017. № 4. С. 227–231. URL: <http://sd-vp.info/wp-content/uploads/archive/2017/vp-2017-4.pdf>.
3. Віннік С.О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, Суми, 2020. 213с.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.
5. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1 (35). С. 50-54.
6. Литовченко П. В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері комунального господарства. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). частина 2, книга 2. 130 с.
7. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
8. Адміністративне право України: основні категорії та поняття : навчальний посібник / В.І. Загуменник, В.В. Мусієнко, В.В. Проценко ; за заг. ред. О.Х. Юлдашева. Київ : Поліграфіст, 2010. 512 с.
9. Теорія держави та права : навчальний посібник / Р.А. Ромашов, та ін. ; за заг. ред. Р.А. Ромашова. Київ : КЮІ МВС України, 2005. 131 с.
10. Ямкова І.М. Адміністративно-правове регулювання підприємництва в Україні. І.М. Ямкова URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/pdf_2014/

- Admin_pravove_regul_pidpr_v_U_krayini.pdf
11. Савчук Є.Ю. Адміністративно-правове регулювання у сфері підприємництва в Україні на прикладі країн-членів ЄС. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 3/4 (27/28) 2015. С. 113–117.
 12. Клим О.В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні: автореферат дис. к.ю.н. за спеціальністю 12.00.07. К., 2009. 21с.
 13. Бердар М.М. Адміністративно-правові аспекти регулювання підприємницької діяльності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2010. Вип. 4(8). С.1-6.
 14. Ісаков М.Г. Основні засади адміністративно-правового забезпечення регулювання підприємництва в Україні. *Публічне право. Науково-практичний юридичний журнал.* 2012. №2 (6). С. 78-84.
 15. Адміністративне право України: у 2-х т. підручник Т.1 Загальне адміністративне право. Академічний курс / В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд. Херсон: ХМД, 2013. 396 с.
 16. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина / за ред. : І. О. Ієрусалімова, І. О. Ієрусалімової, П. М. Павлика, Ж. В. Удовенко. К. : Знання, 2007. 223 с.

Buha H., Kuzmenko S. The concept of administrative and legal regulation of business activities

Art. 42 of the Constitution of Ukraine, while proclaiming the right of everyone to entrepreneurial activity not prohibited by law, simultaneously establishes a number of requirements for the implementation of entrepreneurial activity. Among them, it is worth highlighting: firstly, entrepreneurial activity must be one that is not prohibited by law; secondly, entrepreneurial activity must be carried out by a circle of entities in respect of which there are no restrictions established by law; thirdly, the state ensures protection of competition in business activities, which does not allow abuse of a monopoly position in the market, unlawful restriction of competition and unfair competition; fourthly, the state protects the rights of consumers, monitors the quality and safety of products and all types of services and work. These provisions define the constitutional basis for control and supervision of compliance with established requirements for carrying out business activities. Administrative and legal regulation of the entrepreneurial activity of a warehouse is carried out taking into account individual characteristics, which are in the auxiliary mechanism of administrative and legal regulation. In legal theories of rights, the main elements of the mechanism of legal regulation are: 1) rules of law, its principles, which are simplified in laws and other regulations; 2) legal facts; 3) legal blue. Taking this into account, the main elements of administrative and legal regulation of entrepreneurial activity are the norms of administrative law in this area; legal facts; administrative rights that are used to participate in business entities. Administrative and legal regulation of business activity should be understood as one of the types of regulatory influence on social relations in a certain area, carried out by authorized government bodies with the help of specialized bodies. It refers to the methods and set of legal means that arise in the field of entrepreneurial activity under the influence of relevant administrative and legal norms, as well as the process and state of their occurrence.

Key words: *entrepreneurial activity, administrative and legal regulation of entrepreneurial activity, control and supervision of compliance with established requirements for the implementation of entrepreneurial activity, entrepreneurship.*